

GERHARD LOHFINK

Fiút szülsz

A hatodik hónapban elküldte Isten Gábiel angyalt Galilea egyik városába, Názáretbe egy szűzhöz, aki egy Dávid házából származó férfinak, Józsefnek volt a jegyese. A szűznek Mária volt a neve. Az angyal belépett, és így szólt hozzá:

– Üdvözlégy, kegyelembe fogadott! Az Úr veled van!

Ezekre a szavakra Mária megdöbben, és azt fontolgatta, vajon mit jelenthet ez a köszöntés. Az angyal így folytatta:

– Ne félj, Mária, mert kegyelmet találtál Istennél!

Íme, fogansz, és fiút szülsz, akit majd Jézusnak nevezel. Nagy lesz ő, és a Magasságos Fiának hívják majd. Az Úristen neki adja majd atyjának, Dávidnak a trónját, és uralkodni fog Jákob házában örökké, és uralmának nem lesz vége.

Mária erre ezt mondta az angyalnak:

– Hogyan lehetséges ez, mikor én férfit nem ismerek?

Az angyal így válaszolt neki:

– Szentlélek száll rád, és a Magasságos ereje árnyékoz be téged, ezért a születendő szent lesz, és Isten Fiának hívják majd. Íme, rokonod, Erzsébet is fiút fogant öregségére, és már a hatodik hónapban van. Ő, akit meddőnek tartottak. Istennek ugyanis semmi sem lehetetlen.

Mária így szólt:

– Íme, az Úr szolgálója vagyok: történjék velem szavad szerint!

Ekkor eltávozott tőle az angyal. (Lk 1,26–38)

A szöveg a neves német újszövetség-kutató egyik korai írásának könyvfejezete (Lohfink, Gerhard: *Jetzt verstehe ich die Bibel. Ein Sachbuch zur Formkritik*, KBW, Stuttgart, 1973, 109–120.). A szakasz fordításával és közlésével adózni szeretnénk Gerhard Lohfink egezetikái munkássága, egyszersmind tanítványa és barátja, Sulyok Elemér emléke előtt.

Ha összehasonlítjuk ezt az elbeszélést Márk evangéliumának 14. fejezetével, amely Jézus elfogását beszéli el, rögtön észreveszünk, hogy Lukácsnál éppen az hiányzik, ami Márk elbeszélésében szembeötlő: a történes töredékessége és egyenetlensége, a véletlenszerű, a mellékes és lényegében érdektelen mozzanatok sora – például a márki szövegben a meztelenül elmenekülni kényszerülő fiatalember epizódja.

Ebben a szakaszban semmi sem véletlenszerű vagy mellékes. Mindennek mélyebb értelme van, minden egy nagyobb belső összefüggés keretében áll. Nincs semmi, ami megzavarná a történet egységét és zártágát, az események csodálatos tisztasággal bontakoznak ki előttünk. Ha feltesszük a kérdést, miből forraszik ez a tisztaság és áttetszőség, hamar felfedezzük, hogy az elbeszélés építőelemei semmifajta történeti-konkrét mozzanatot nem tartalmaznak.

Ebből a szempontból már narratívánk első szavai is rendkívül sokatmondók. Az időpont meghatározása („a hatodik hónapban”) első ránézésre konkrét, semmiképp sem konstruált. Valójában azonban nem más, mint célszerű és hasznos elbeszélői kapocs, amely Jézus születésének meghirdetését köti János meghirdetéséhez. A megelőző elbeszélés vége felé kifejezetten azt olvassuk ugyanis, hogy Erzsébet terhességének már a hatodik hónapjában jár. A szakasz kezdetén álló „hatodik hónapban” tehát arra az időpontra tekint vissza, amikor Zakariás előtt megjelent Gábiel. Az pedig, hogy miért éppen a hatodik hónapot választotta ki az elbeszélő az angyal megjelenése időpontjául, ugyancsak világos: Erzsébet terhessége a hitelesítő jel Mária számára. A hatodik hónapot megelőzően a terhesség még nem okvetlenül észlelhető külső szemmel. Minthogy pedig Mária az elbeszélés folyamán sietve felkerekedik, hogy meglátogassa Erzsébetet, az angyali üdvözlés sem történhet korábban Erzsébet terhességének hatodik hónapjánál. Az elbeszélés kezdetén található időmeghatározás célja tehát nem az, hogy konkrét történeti dátumot rögzítsen, sokkal inkább az, hogy összekösse Jézus előtörténetét János előtörténetével.

A történet konstruáltsága még jobban kitűnik, ha figyelembe vesszük, hogy Gábiel és Mária beszélgetésének építőelemei túlnyomórészt az Ószövetségből származnak. Eleve rögzített formában álltak az elbeszélő rendelkezésére.

„Az Úr veled van!” – olvassuk a Bír 6,12-ben: az angyal szól így, amikor megjelenik Gedeon előtt. A „Ne félj!” sztereotip fordulat az Ószövetségben, valahányszor egy mennyei lény megjelenik egy ember előtt, például a következő helyeken: Ter 15,1; Józs 8,1; Bír 6,23; Dán 10,12; Tób 12,17. Az „Istennek semmi sem lehetetlen” ugyanígy hangzik el a Ter 18,14-ben, jellemzően Izsák születésének hírüladásakor. Végül a pedig következő szakasz: „Nagy lesz ő, és a Magasságos Fiának hívják majd. Az Úristen neki adja majd atyjának, Dávidnak a trónját, és uralkodni fog Jákob házában örökké, és uralmának nem lesz vége”, egyértelmű

szövegszerű utalás Nátán próféta híres jövendölésére, amelyben Isten Dávidnak utódot, királyi házának pedig örökké tartó uralmat ígér (2Sám 7,12–16).

És ezzel még nincs vége! Nemcsak egyes formulák származnak az Ószövetségből vagy utalnak rá szövegszerűen. Az elbeszélésünket konstruáló eljárás akkor lesz igazán világos, ha az angyal és Mária között folytatott beszélgetés egész szerkezetét vesszük görcsű alá. Felúnó, hogy Jézus születésének hírüladása, valamint János meghirdetése a Lk 1,5–20-ban megegyező struktúrát követ:

1. Mennyei lény megjelenése
2. Fiú születésének hírüladása
3. A fiú nevének meghatározása
4. A fiú jövőjének kinyilatkoztatása

Honnét származik ez a séma, amelynek egyes elmei és felépítésük sorrendje kicsit sem magától értetődő? A válasz egyszerű, a bibliai kutatásban már régóta ismert: az Ószövetségből. Számos olyan szakaszban megtaláljuk, amely egy gyermek születését jelzi előre és nyilatkoztatja ki. Rendszerint „meghirdetés-sémának” nevezik. Álljon itt két példa, amelyekkel azt igazoljuk, hogy tényleg rögzült sémával van dolgunk.

A Ter 16,7–12-ben Isten angyala megjelenik Sára szolgálója, Hágár előtt, és jelzi, hogy fiút fog szülni: „Íme, teherbe estél, és fiút fogsz szülni. Nevezd Izmaelnek, mert hallott az Úr nyomorúságodról. Szilaj ember lesz ő, akár egy vadszamár. Kezet emel mindenkire, de őrá is mindenki; nem törődik testvéreivel, úgy választ táborhelyet magának.”

A Ter 17,15–19-ben Isten megjelenik Ábrahám előtt, és előbb minden további konkrétum nélkül közli vele, hogy Sára fiút fog neki szülni. Ábrahám arca borul és nevetni kezd. Így gondolkodik magában: „Százestendős embernek lehet-e gyermeke? Vagy Sára kilencvenéves létére szülhet-e?” Isten ekkor ünnepélyesen ígéretet tesz: „Sára, a feleséged fiút szül neked, akit Izsáknak fogsz nevezni. Szövetségre lépek vele is, örök szövetségre, meg utódaival is.”

Jól elkülöníthetjük a meghirdetés-séma négy mozzanatát mindkét szövegben: Isten vagy Isten angyala megjelenik, hírül adja a fiú születését, meghatározza a nevét, kinyilvánítja jövőjét, vagy annak egy meghatározó mozzanatát. János meghirdetése a Lk 1,13–17-ben, valamint Jézus meghirdetése a Lk 1,31–33-ban hajszálpontosan követi ezt a sémát. Állíthatjuk tehát, hogy az újszövetségi elbeszélők ismerték a megfelelő ószövetségi szakaszokat, és gondosan utánozták azok felépítését. Ismét egy mozzanat, amely arra utal, hogy elbeszélésünk sematikus és konstruált!

A meghirdetés-séma csak az elbeszélés első felének szerkezetére nyújt magyarázatot. Hiszen a továbbiakban Mária kife-

jezi fenntartásait, az angyal magyarázata megszünteti ezeket, majd olyan jelet ad Máriának, amelyből felismerheti, hogy Isten megtartja azt, amit ígér. Létezik-e egy olyan rögzült ószövetségi séma, amelynek elbeszélésünk e második szakasza is megfelelő-tethető?

Természetesen létezik. Az Isten által adott hitelesítő jel az ószövetségi meghívás-elbeszélések obligát eleme. A meghívás-elbeszélések rendszerint az alábbi szerkezetet követik:

1. Isten meghív
2. A meghívott személy ellenkezik
3. Isten magyarázatot ad és kioltja az ellenkezést
4. Isten megerősíti magyarázatát azzal, hogy jelet ad

Lássunk két példát erre az ószövetségi elbeszéléstípusra, amelyet mostantól „meghívás-sémának” nevezünk!

A Kiv 3,10–12 elbeszéli, miként küldi Isten Mózeset a fáraóhoz: „Most azért menj! Elküldelek téged a fáraóhoz: vezesd ki népemet, Izráel fiait Egyiptomból! Mózes azonban ezt felelte erre az Istennek: Ki vagyok én, hogy elmenjek a fáraóhoz, és kivezessek Egyiptomból Izráel fiait? De Isten azt mondta: Bizony, én veled leszek! Ez lesz annak a jele, hogy én küldelek: Amikor kivezeted a népet Egyiptomból, ennél a hegynél fogjátok áldozattal szolgálni az Istent.”

A Jer 1,4–10-ben a próféta arról számol be, miként hívta meg őt az Isten. Ugyan a próféta én-elbeszélését halljuk egyes szám első személyben, amely számos szempontból különbözik a Kiv 3,10–12 történetétől, az elbeszélés mégis ugyanazt a szerkezetet követi. Csakhogy itt a jel nem a jövőben teljeseedik be, hanem Isten közvetlenül megadja az elbeszélés jelenében: „Így szólt hozzám az Úr igéje: Mielőtt megformáltalak az anyaméhben, már ismertelek, és mielőtt a világra jöttél, megszenteltelek, népek prófétájává tettelek. De én ezt válaszoltam: Ó, Uram, Uram! Hiszen nem értek én a beszédhez, mert fiatal vagyok! Az Úr azonban ezt mondta nekem: Ne mondd, hogy fiatal vagy, hanem menj, ahova csak küldelek, és hirdesd, amit csak parancsolok! Ne félj tőlük, mert én veled leszek, és megmentelek! – így szólt az Úr. Azután kinyújtotta kezét az Úr, megérintette a számat, és ezt mondta nekem az Úr: Én most a szádba adom igéimet!”

Kézenfekvő, hogy mindkét ószövetségi szöveg ugyanazt a szerkezetet követi, továbbá, hogy a Lk 1,26–38 is pontosan ennek a sémának felel meg. Máriát formailag ugyan nem *küldi* az Úr, hiszen az angyali üdvözlés története nem meghívás-történet. A meghívás szerkezeti helyét foglalja el a születés hírüladása, a gyermek nevének és jövőjének kinyilatkoztatása. Ezt pedig világosan a meghívás-séma második eleme követi: Mária Mózeshez és Jeremiához hasonlóan aggályának ad hangot. Ellenkezését a struktúrájának megfelelően kioltja az angyal magyarázata. Majd következik a negyedik szerkezeti elem, a hitelesítő jel: Mária az

élemedett korú Erzsébet terhességéről ismeri majd fel, hogy Isten megtartja ígétét.

Világos, hogy szinte az egész Lk 1,26–38 elbeszélés az Ószövetség alapján épül fel. Nem pusztán megszilárdult ószövetségi fordulatok jelennek meg benne (például: „Istennek semmi sem lehetetlen”), hanem az elbeszélés egy eleve adott ószövetségi struktúrát követ, egész pontosan nem is egyet, hanem kettőt, amelyek egymásba lettek helyezve:

1. Mennyei lény megjelenése
2. Fiú születésének hírüladása
3. A fiú nevének meghatározása
4. A fiú jövőjének kinyilatkoztatása
5. Az ember aggályai
6. Az ember aggályait megszüntető magyarázat
7. Hitelesítő jel

Miután így feltártuk az angyali üdvözlés elbeszélésének belső szerkezetét, arra a kérdésre is választ tudunk adni, miért olyan egységes, világos és áttetsző a narratíva. Azért, mert nem arra vállalkozik, hogy a valóságot adja vissza annak minden ellentmondásosságával és véletlenszerűségével, hanem az ószövetségből vett megszilárdult szerkezeti szabályok és építőkövek segítségével mesél.

Ezen a ponton még messzebb kerültünk a történeti beszámoló vagy a krónika műfajától, mint a kezdetben említett, Jézus le tartóztatásáról szóló szakaszban. És szinte kényszerítő a következtetés, hogy az elbeszélő itt egyáltalán nem tények közlésére törekszik – még kevésbé, mint az említett Mk 14,43–52-ben –, sokkal inkább értelmez és interpretál. Ám mi az, ami értelmezésre szorul? Mi a középpontja az elbeszélésünknek? Mi a lényegi mondanivalója?

Nem találjuk meg a választ ezekre a kérdésekre mindaddig, amíg komolyan nem vesszük a szöveg szerkezetét. Láttuk, hogy szövegünk két bevett ószövetségi sémára épül: a meghirdetés- és a meghívás-sémára. Az imént feltett kérdéseket ezért így kell pontosítanunk: mi a célja a két sémának? Mi a lényegi mondanivalójuk? Hol van a jelentés-fókuszuk?

A meghirdetés-séma esetében nem nehéz a válasz. Ha arról van szó, hogy egy ember születését egy mennyei lény megjelenése előzi és hirdeti meg, akkor az elbeszélés célja csak az lehet, hogy az illető lényegét és üdvtörténeti jelentőségét kiemelje. A meghirdetés-séma jelentés-fókusza tehát csakis az utolsó szerkezeti pontban, a gyermek jövőjének kinyilatkoztatásán lehet.

A meghívás-sémában pont fordítva áll a dolog: sem a hitelesítő jel, sem az ember aggályait kioltó isteni magyarázat nem lehet a csúcspont, hiszen e két elem nem áll önmagában, mindkettő a meghívás – az első szerkezeti elem – kiemelésére és aláhúzására szolgál.

Elbeszélésünk jelentés-fókuszja tehát nem lehet Mária aggálya (34. vers), sem pedig ezt az aggályt eloszlató angyali magyarázat (35. vers), de még a Máriának ígért hitelesítő jel sem (36–37. vers). Minthogy tehát a meghívás-séma tetőpontja rögtön az első szerkezeti elemben található, a mi esetünkben ez az angyal összetett üzenete lesz – még azelőtt, hogy Mária elmondaná aggályait. Itt pedig a meghirdetés-séma dinamikájából fakadóan a hangsúly nem Jézus születésének meghirdetésén, nem nevének definiálásán, hanem egyes-egyedül jövőjének feltárásán van.

A szerkezeti elemzés egyértelműen megmutatta, hogy elbeszélésünk tetőpontja és jelentés-fókuszja ez az egy mondat: „Nagy lesz ő, és a Magasságos Fiának hívják majd. Az Úristen neki adja majd atyjának, Dávidnak a trónját, és uralkodni fog Jákob házán örökké, és uralmának nem lesz vége.” (32–33. vers)

Fontos és döntő belátásra jutottunk. Am mielőtt kiértékeléséhez hozzáfognánk, idézzük fel eredeti kérdésfeltevésünket. Az angyali üdvözlés elbeszélésének konstruáltságából és sematikuságából arra következtettünk, hogy elsősorban nem az a célja, hogy tényeket közöljön, hanem hogy értelmezzen. Ezután arra kerestük a választ, hogy mi az, amit elbeszélésünkben értelmezni kell. Most, hogy a formakritikai módszerrel felismertük, melyik mondat áll a középpontban, a válasz így hangzik: Jézus személyét, lényegét és titkát kell értelmezni. Az angyali üdvözlés elbeszélése krisztológiai elbeszélés. Ezt mondja: a gyermeket, aki Máriában megfog, a *Magasságos fiának hívják majd*. Ez annyit tesz: azt vallják majd róla, hogy *Isten fia*. Továbbá: Isten neki adja majd apjának, Dávidnak trónját – magyarul Jézust *Messiásként* trónra ültetik, hatalma pedig – ahogy a szöveg pontosítja – örökké fog tartani. Ha pedig azt is figyelembe vesszük, hogy a meghirdetés-séma már a születést megelőzően feltárja egy ember lényegét, akkor elbeszélésünk valódi értelmét így ragadhatjuk meg: Jézus Isten fia, ő a Messiás, örök hatalma megkezdődött, az Őszövetség ígéretei benne beteljesedtek.

Mindez viszont a húsvét utáni közösség hitvallás-állítása Jézusról! Az Újszövetségben számos olyan szakaszt találni, amely azt bizonyítja, hogy az „Isten fia” és a „Messiás” kifejezés nem más, mint az ősegyház hitvallása: olyan állítás, amelyekkel az első közösségek a keresztre feszített és feltámadt Jézus titkát próbálták megragadni. Azt mondhatjuk tehát, hogy elbeszélésünk jelentés-középpontja egy húsvét utáni hitvallás Jézusról – mindazonáltal nem izolált állítás formájában, hanem narratíva keretébe öntve.

A Lk 1,26–38 szövegében kiemelt szerepet kap a *Szentlélek* közreműködése Jézus születésénél. Milyen szerepben és milyen súllyal jelenik meg a szövegben az a kijelentés, hogy Jézus férfi nélkül fogantatott?

Egyfelől világos, hogy ennek az állításnak nagy hangsúlyt kell kapnia. Hiszen Mária fenntartásának ad hangot, amelyet aztán éppen Gábrriel magyarázata oszlat el. Elbeszéléstechnikailag

tehát kiemelt hangsúlyt kap az állítás. Másfelől viszont az is kézenfekvő, hogy a Gábrriel adta magyarázat a 35. versben nem lehet azonos súlyú azzal a kijelentéssel, hogy Jézus a Messiás és a Magasságos fia, amit a 32. versben olvasunk. Hiszen a 35. vers magyarázatának az a feladata, hogy a 32. vers kijelentését támassza alá és tegye egyértelművé: Jézus Isten fia, minthogy emberi létét Isten teremtő tevékenységének köszönheti, amely egy szűz méhében megy végbe. Már elbeszélésünk formája és szerkezete is azt igazolja, hogy Jézus fogantatása a Szentlélektől nem állítható egyenrangú állításként amellé, hogy Jézus az Isten fia. Ugyanebbe az irányba mutat a következő megfigyelés is.

Annak megvallása, hogy Jézus a megígért Messiás és Isten fia, az Újszövetség minden rétegében megtalálható – a legkorábbi páli levéltől kezdve egészen János evangéliumáig. Az egyház hitének ősrégi eleme, amely minden közösségben elevenen él, és az Újszövetségben nagy változatossággal újra meg újra megjelenik. Ezzel szemben a Szentlélektől való fogantatás csak szövegünkben, valamint a Mt 1,18–25-ben szerepel. Egyébként hiányzik az Újszövetség egészéből, ráadásul abban a két szövegben, amelyekben megtalálható, nem valódi hitvallásjellegű állítás. Nem önállóan áll, hanem mindkét ízben az a feladata, hogy Jézus istenfiúságát alátámassza és egyértelműsítse.

Azt állítjuk tehát, hogy elbeszélésünk krisztológiai elbeszélés. Központjában húsvét utáni hitvallás-állítások szerepelnek: Jézus Isten fia; Jézus az örökre hatalomba helyezett Messiás; Jézus az ószövetségi ígéretek beteljesedése. Elbeszélésünk célja az, hogy kiemelje és szemléltesse ezeket az őskeresztény állításokat. Ha tehát meg kívánjuk határozni műfaját, akkor „hitvallás-elbeszélésről” (*Bekentniserzählung*) beszélhetünk. Azt mondja el és vallja meg, hogy ki volt Jézus – azzal az eszközzel, hogy visszalép a Jézus fogantatását megelőző időre, és ószövetségi sémák segítségével beszámol Jézus eredetéről. Azt állítja és vallja meg, hogy Jézus az Isten fia, hiszen az Istenből jött.

Ha a dolog így áll, akkor viszont nincs módunkban, hogy a hírüladás-elbeszélésen valós történelmi eseményeket kérjünk számon – például nem tehetjük fel a kérdés, hogy Máriának valami különleges jelenésben volt-e része, vagy sem. Természetesen nem kizárt, hogy Máriának volt jelenés-élménye. Ám a Lk 1,26–38-ból ez nem igazolható. Az elbeszélés műfaja egyszerűen nem ad semmi kapaszkodót ezzel kapcsolatban. Az elbeszélés csak azt állítja, hogy Jézus az Isten fia, mert fogantatása Isten Lelke által történt. Minden másról hallgat. A szöveg érvelésmódjával ellentétesen járnánk el, ha valami történelmi eseményt kívánánk rekonstruálni belőle. Hogy ez mennyire nem lehetséges, a következő megfontolások is mutatják.

Ha elbeszélésünk annak a beszélgetésnek lejegyzett változata volna, amelyet Gábrriel és Mária folytatott, akkor Mária ellenkezése, miszerint nincs szexuális kapcsolata semmilyen férfivel, teljes mértékben érthetetlen volna. József jegyeseként csak úgy

érthette volna a „fogansz” jövő időre vonatkozó ígéretet, hogy egybekelésük után, majd miután eggyé lesznek a házasságban, gyermeket fogan tőle. Miért kell akkor azt mondania, hogy nincs testi kapcsolata semmilyen férfivel? Nem kerülhetjük ki ezt a kérdést azt feltételezve, hogy Mária az angyal jelezte foganás időpontját még a jegyesség idejére értette volna, azaz arra az időszakra, amikor József még nem vette őt magához. Egy zsidó lány, aki csak néhány hónapra volt házasságától, sosem értelmezte volna így az angyal szavát. Esetleg azt feltételezhetnénk, hogy Mária valamikor szüzességi fogadalmat tett, és ezért tartotta kizártnak a terhesség lehetőségét. És valóban így értelmezték évszázadokon keresztül Mária csodálkozó kérdését. Ám ez a feltevés is helytelen, és a szentírásstudomány már rég meghaladta. Egyfelől egy szót sem olvasunk bármiféle szüzességi fogadalomról, másrészt egy efféle fogadalom teljesen valószínűtlen volna abban a zsidóságban, amely olyan sokra értékelte a bőséges gyermekáldást a családban. Harmadrészt pedig, a szüzességi fogadalommal egyszersem azt is feltételeznénk, hogy Mária úgy tett volna házassági ígéretet jegyesének, hogy egy szót sem ejtett neki fogadalmáról. Akárhogy is csűrjük-csavarjuk: ha Gábor és Mária beszélgetése tényleg úgy zajlott, ahogy a Lk 1-ben olvasuk, feloldhatatlan nehézségekkel találjuk szembe magunkat.

Ha viszont komolyan vesszük, hogy egy olyan őszövettségi elbeszélés-sémával van dolgunk, amely számára konstitutív jelentőségű mind a jelenés befogadójának ellenkezése, mind az ellenkezést kioltó magyarázat, akkor egy csapásra megoldódnak a nehézségek. Ebben az esetben Mária ellenkezése nem a történelmi Mária aggálya, hanem az elbeszélő szignálja a befogadó felé, amellyel azt tudatja, miként kell értelmezni Jézus említett istenfiúságát. Semmiképp sem szabad tehát elbeszélésünket történelmi dokumentumként vagy beszámolóként olvasni.

Az elmondottakat még egy további jelenségen is bemutathatjuk. Mind Zakariás, mind Mária előtt *testi formában* jelenik meg az Úr angyala. Zakariás esetében „a tömjénáldozati oltár mellett jobb felől” (Lk 1,11) áll meg, Mária esetében pedig belép a házba (Lk 1,28). Ugyanilyen módon lép oda a születés-elbeszélésben az Úr angyala a pásztorokhoz is (Lk 2,9). A Lukács-evangélium előtörténetében három olyan szövegünk is van, amelyben angyalok szerepelnek, és minden esetben valós, testi formában jelennek meg.

Nos, az a feltűnő, hogy a Máté-evangélium bevezetőjében is megjelennek az angyalok, éppen háromszor, a Mt 1,20; 2,13; 2,19 helyeken. Ám itt nem valós, testi formában lépnek oda a szereplőkhöz: mindhárom helyzetben kifejezetten azt olvassuk, hogy a jelenés a főszereplő *álmában* történt. Isten álmodást küld az embernek, az ember ebben az álomban angyalt lát, majd ez az angyal megmondja az embernek, mit kell tennie. Teológiai és pszichológiai szemmel is jóval kifinomultabb és árnyaltabb dolog ez, mint a lukácsi verzió.

És miért jelennek meg az angyalok Lukácsnál testben, Máténál pedig az álomban? Ha az említett szövegeket történeti beszámolóknak tekintenénk, akkor ezt válaszolnánk: Isten néha álomban, néha pedig valóságos alakban küldi angyalait; Lukács történetesen csak a testi megjelenésekről beszél, Máté történetesen csak az álombeliekről.

Hogy ez így nem állja meg a helyét, talán minden olvasóm előtt világos, pláne, ha azt is elmondjuk, hogy már az Ószövetség is különböző megjelenítésmódokkal dolgozik, ha angyalokról van szó. Realista ábrázolásmóddal olyan elbeszélőknél, akik egyébként is realistán ábrázolnak; és teológiailag tartózkodóbb ábrázolásokkal olyanoknál, akiket egyébként is visszafogottabb teológia jellemez az elbeszéléseikben. Ebből pedig az következik, hogy már maga az is ábrázolóeszköz, ahogyan egy angyal megjelenik az elbeszélésben. Jobban tesszük hát, ha az efféle elbeszélésekben nyitva hagyunk mindenfajta történeti kérdést, és teljes mértékben a mondanivalóra összpontosítunk. A mi esetünkben ez így hangzik: Jézus a megígért Messiás. Jézus Isten fia. Már eredetét is Istentől veszi.

(Dejcsics Konrád fordítása)